

**Ани БУРОВА¹, Славея ДИМИТРОВА², Владимир КОЛЕВ³,
Кристиян ЯНЕВ⁴, Борис ИЛИЕВ⁵**

**Модели на преподаване на сравнителни литературни дисциплини
в актуалния академичен контекст**

Резюме

В статията са представени резултатите от изследване върху присъствието на литературни дисциплини със съпоставителен и сравнителен характер в контекста на съвременното академично филологическо образование. Представените изводи са резултат от проучването на учебните планове и програми на над 70 университета (предимно в Европа и Северна Америка, както и на някои в Южна Америка и Азия). Въз основа на съдържанието на анализиранияте учебни курсове са изведени и класифицирани основните модели на преподаване на компаративни дисциплини. Анализирани са обхватът, статутът и функциите им с оглед на присъствието им в различни по профил филологически и хуманитарни специалности, както и в отделните степени на академичното образование (бакалавърска, магистърска, докторска).

Ключови думи: компаративистика; сравнително и съпоставително литературознание; филология; академично образование; модели на преподаване; актуални тенденции

Abstract

Models of Teaching Comparative Literature in the Current Academic Context

The article presents the results of a study examining the presence of comparative literature courses within the context of contemporary academic philological education. The conclusions have been drawn after examining the curricula and programmes of more than 70 universities (mainly European and North American, but also a few South American and Asian establishments of academic education). The basic models of teaching comparative disciplines have been singled out and classified based on the content of the reviewed academic courses. Their scope, status, and functions have been analysed in view of their presence in various philological and humanitarian specialties, as well as in the different stages of academic education (undergraduate and graduate).

Keywords: comparativistics; comparative literary studies; philology; academic education; models of teaching; current tendencies

¹ **Ани Бурова** е преподавател по история на славянските литератури и история на чешката литература в Катедрата по славянски литератури на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Основните ѝ интереси са в областта на сравнителната литературна история, съвременната и най-новата литература, литературната критика. Член на редколегията на литературния седмичник *Литературен вестник*. Главен редактор на специализираното бохемистично списание *Ното Bohemicus*. Автор на монографията *Литературата и фрагментаризираният свят* (2014) и на множество публикации в научни сборници и в специализираната периодика у нас и в чужбина.

² **Славея Димитрова** е доктор, преподавател по чешка, словашка и славянски литератури в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Основните ѝ научни интереси са свързани с възрожденската литература и национализма.

³ **Владимир Колев** е доктор по украинска литература, преподавател по история на украинската литература, украински практически език и славянски литератури в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

⁴ **Кристиян Янев** е докторант по история на славянските литератури в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Научните му интереси са в областта на сравнителното литературознание и славянските литератури.

⁵ **Борис Илиев** е роден в София през 1994 г. В момента е студент по славянска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Академичните му интереси са в областта на историята на славянските литератури и теорията на литературата.

Настоящата статия представя и обобщава резултатите от изследване върху присъствието и профила на литературни дисциплини със съпоставителен и сравнителен характер в актуалния академичен контекст⁶. За осъществяването на целите на проучването са анализирани учебни планове и програми на над 70 университета, основно в България, Европа, САЩ и Канада, както и на някои университети в Южна Америка и Азия. Обхванати са актуални учебни програми – най-вече действащи в момента, както и някои, които са действали през предходните няколко години. Програмите са анализирани и съпоставени преди всичко съобразно два основни аспекта: с оглед на съдържанието и обхвата им са изведени и класифицирани основните модели на преподаване на компаративни литературни дисциплини; във връзка с позиционирането им в учебните планове е описан статутът им в контекста на различни по профил университетски специалности – филологически, литературни и други хуманитарни, както и характерът на присъствието им в различните степени на висшето образование – бакалавърска, магистърска, докторска. Отчетени са и спецификите на националните и регионални традиции в академичното образование.

С оглед на тематичния обхват на изследваните университетски курсове проучването идентифицира пет основни модела на преподаване на сравнителни и съпоставителни литературни дисциплини, застъпени в актуалните университетски програми: дисциплини, представящи компаративистиката в теоретичен план; компаративни дисциплини с литературноисторически характер; компаративни дисциплини с културнопространствен и ареален обхват; тематични компаративни курсове; интердисциплинарни компаративни курсове. Някои от тях предполагат и допълнителна вътрешна диференциация, тъй като в тях се открояват характерни подмоделни.

I. Компаративистиката в теоретичен план.

Примери: Увод в компаративистиката (Гьотингенски университет); Увод в сравнителното литературознание (INALCO – Париж, Люблянски университет); Увод в общото и сравнителното литературознание (Карлов университет); Теоретичен увод в сравнителните литературни изследвания (Московски държавен университет); Методи на сравнителното литературознание (Университет Комплутенсе – Мадрид); История и методология на компаративистиката (Ягелонски университет) и др.

⁶ Изследването е осъществено в рамките на научноизследователския проект „Дисциплината *История на славянските литератури* в контекста на съвременното академично филологическо образование“ (договор № 80-10-76/ 19. 04. 2018, ФНИ на СУ „Св. Климент Охридски“).

Този тип дисциплини представят историята на сравнителното литературознание, както и методологията, изследователските подходи и основните концепции в компаративистиката. Когато са част от учебните планове на самостоятелни специалности по сравнително литературознание, каквито съществуват в редица европейски университети, те присъстват още в бакалавърската степен на обучение. Много по-често теоретичните компаративистични дисциплини се преподават в магистърската и докторската степен на различни филологически и литературни специалности.

Като самостоятелни дисциплини те са обособени преди всичко в средноевропейските, немските, френските и канадските университети. В други случаи тяхната проблематика е включена в курсовете по теория на литературата – този модел е застъпен най-вече в английските, американските, руските и украинските университети.

II. Компаративни дисциплини с литературноисторически характер.

В тази група дисциплини се диференцират четири подмодела на преподаване: обзорни литературноисторически курсове; курсове върху конкретни литературноисторически периоди и художествени направления; курсове върху историята на конкретни жанрове; курсове върху избрани автори и творби.

1. Обзорни литературноисторически курсове.

Примери: История на световната литература / Световна литература / Обща история на литературата (Московски държавен университет, Карлов университет и други чешки университети, Люблянски университет, Белградски университет, Ягелонски университет и други полски университети, украински университети);

Западноевропейска литература; Антична и западноевропейска литература; Европейска литература / Европейски литератури (български университети, Загребски университет, Университет Комплутенсе – Мадрид, INALCO – Париж);

История на славянските литератури; Славянски литератури (български университети, Московски държавен университет, Хайделбергски университет, Гьотингенски университет, Тюбингенски университет, Ягелонски университет и други полски университети, някои чешки университети, украински университети).

Този тип университетски курсове представляват диахронни исторически прегледи на съответните литератури в съпоставителен план. Те проследяват литературноисторическите периоди и художествените направления в хронологична последователност, като акцентират върху представителните за тях автори и творби.

Както е видно и от посочените примери, в различните национални университетски традиции се наблюдава вариране в наименованието на някои от дисциплините, макар обхватът им да е сходен. За българския академичен контекст е характерно обособяването на дисциплина „Западноевропейска литература“, която обхваща европейските литератури без славянските, балканските, източноевропейските и руската (вероятно защото в учебните планове на филологическите специалности те обикновено са обект на самостоятелни литературноисторически прегледи); в руски контекст нейно съответствие в голяма степен представлява дисциплината „Зарубежная литература“. За немския академичен контекст е характерно, че този тип дисциплини в редица случаи комбинират изучаването на историята на съответните литератури (например на славянските) с теория на литературата или въведение във филологията (такъв например е характерът на дисциплината „Въведение в славистичното литературознание“ в Хайделбергския университет).

Обзорните литературноисторически дисциплини са характерни за филологическите специалности, където обикновено имат статут на задължителни курсове в бакалавърската степен на обучение. В магистърската степен на филологиите дисциплините с такъв обхват и съдържание са замислени предимно като надграждащи, специализиращи курсове. Най-силно застъпени са в университетите в Източна и Югоизточна Европа. Макар и по-рядко, присъстват и в учебните програми на някои западноевропейски и канадски университети.

2. Курсове върху конкретни литературноисторически периоди и художествени направления.

Примери: Литературата на европейския барок (Белградски университет); Литература и култура на средновековна Европа (Единбургски университет); Литература на модернизма (Софийски университет); Най-нови славянски литератури (Софийски университет); Славянските литератури през XXI в. (Тюбингенски университет); Източно- и средноевропейските литератури след Втората световна война (Харвардски университет); Славянският авангард в международен контекст (Виенски университет); Славянският авангард (Колумбийски университет) и др.

Този тип дисциплини най-често също имат литературноисторически характер, но са значително по-ограничени хронологично и са тематично конкретизирани върху определени периоди. Характерните за тях процеси и художествени характеристики обикновено са разглеждани във връзка с представителни творби и автори. Дисциплини с такъв характер се преподават главно в бакалавърската степен на филологическите специалности, а когато са застъпени в магистърските им програми, имат характер на надграждащи базисните знания

курсове. Често присъстват в учебните планове като избираеми, предимно едносеместриални курсове.

Дисциплини с такъв формат са най-силно застъпени в университетите от Западна Европа и Северна Америка, по-рядко се преподават в източно-, югоизточно- и средноевропейските университети.

3. Курсове върху историята на конкретни жанрове.

Примери: Европейският роман на XX в. (INALCO – Париж); Малките форми в славянските литератури (Хумболтов университет – Берлин); Пикаресковият роман – трансформации и миграции (Университет Париж 3 – Нова Сорбона); Европейският роман през XIX в. и съвременните наратологични теории (Белградски университет); Поезия на европейския романтизъм (Варшавски университет); Средноевропейска драма на XX в. (Колумбийски университет); Научната фантастика: Изток и Запад (Университет в Питсбърг) и др.

Дисциплините с такъв характер се съсредоточават върху развитието на конкретни жанрове, много често в рамките на определен литературноисторически период. Преподават се предимно в бакалавърска степен на обучение, а когато са включени в магистърски програми, имат надграждащ основните знания характер.

Силно застъпени са във филологическите специалности на университетите в англо- и немскоговорящите страни, докато в университетите в Средна и Източна Европа са представени по-слабо и най-често имат статут на факултативни дисциплини.

4. Курсове върху избрани автори и творби.

Примери: Славянски литератури. Общ преглед (Университет в Илинойс); Писатели нобелисти (Великотърновски университет); Славянските литератури през XX в.: големите руски, полски и чешки романисти. Между националната и универсалната литература (Университет на Република Уругвай); Полската и английската литература на XX в. в съпоставителен аспект (Ягелонски университет); Големите автори на малките литератури?: канонични и популярни автори на хърватската и сръбската литература (Карлов университет); Големите книги на славянските литератури – XX век (Нов български университет) и др.

Тази група дисциплини представя разглежданите литератури през силно ограничен брой автори и/или творби. Въпреки че в повечето случаи наименованията им предполагат широк мащаб на изложението, на практика обхватът им се свежда до 10-12 възприемани като знакови

за съответните литератури произведения или творци. В някои случаи, макар и рядко, курсовете са и тематично обособени.

Дисциплини с подобен профил са типични преди всичко за университетите в САЩ, където се изучават в бакалавърска степен. Присъствието им в програмите на немските и средноевропейските университети е ограничено, а в тези на източноевропейските университети (включително у нас) те почти напълно отсъстват.

III. Компаративистични дисциплини с културнопространствен и ареален обхват.

Третият модел на преподаване на съпоставителни литературни дисциплини обхваща университетски курсове, посветени на литературите от определени региони – в тяхното обособяване са важни не само и не толкова географските граници, колкото фактът, че са възприемани като пространства на специфични исторически и културни традиции, като културни ареали. С оглед на съдържателния им и тематичен диапазон в рамките на този модел се разграничават два типа дисциплини: обзорни литературноисторически курсове и темпорално или тематично ограничени курсове.

1. Обзорни литературноисторически курсове.

Примери: *Сравнително балканско литературознание / Балкански литератури / Балканският художествен модел (български университети); Южнославянски литератури (Софийски университет, Скопски университет, Нишки университет, Люблински университет); Литературата на Югоизточна Европа (Карлов университет); Литературата на Средна Европа в съпоставителна перспектива (Карлов университет); Източноевропейските литератури през XX в. (Братиславски университет); Литература на балканските народи (Люблински университет) и др.*

Както личи и от примерите, формулирането и обособяването на културните пространства често произтича от актуалната за съответния контекст перспектива – в университетите у нас и на Балканите се изучават „Южнославянски литератури“ и „Балкански литератури“, в университетите в Средна Европа е силно застъпена средноевропейската проблематика, в тези от френскоезичните страни – курсовете върху франкофонски литератури и т.н. Най-често включените в тази група дисциплини разглеждат съответните литератури в диахронна историческа перспектива. В част от случаите курсовете са структурирани по подобие на обзорните литературноисторически курсове, разгледани по-горе в рамките на втория модел – Компаративистични дисциплини с литературноисторически характер; в други

случаи преобладава теоретичният аспект в изучаването на литературната и културната идентичност на съответното културно пространство. При повечето от курсовете с такъв характер се поставя силен акцент върху типологическата близост на явленията и процесите в литературите от разглеждания ареал.

2. Темпорално или тематично ограничени курсове.

Примери: Съвременни литератури на малцинствата от полско-руското пограничие (Ягелонски университет); Многоезичната литература в Източна, Централна и Югоизточна Европа (Кьолнски университет); Литературни взаимовръзки в Галиция (Виенски университет); Ареални и европейски контексти на литературите на Югоизточна Европа (Карлов университет) и др.

И при този тип курсове определяща е принадлежността на разглежданите литератури към конкретно културно пространство, но те са и тематично структурирани или/и хронологически ограничени в определен литературен или исторически период. Тематичният диапазон на дисциплините е доста широк, но преобладава най-вече типичната за ареалните изследвания проблематика, свързана с културното своеобразие или многообразие – многоезичие, литератури на малцинствата, литературни контакти, връзки и влияния и т.н.

Дисциплините и от двата подтипа в този модел – както обзорните, така и темпорално и тематично ограничените – са застъпени и в бакалавърската, и в магистърската образователна степен. В бакалавърските програми те присъстват най-вече в учебните планове на т. нар. ареални специалности (Средноевропейски изследвания, Изследвания на Югоизточна Европа, Източноевропейски изследвания, Балканистика и т.н.), където имат статут на задължителни за съответната специалност. Когато са включени в магистърски програми, те най-често имат силно подчертан съпоставителен характер. В по-голяма или по-малка степен подобни курсове се откриват навсякъде, но най-отчетливо е тяхното присъствие в средно- и югоизточноевропейските университети, вероятно защото там са по-широко застъпени ареалните специалности.

IV. Тематични дисциплини.

Примери: Западният литературен канон (Софийски университет); Поезия и пърформанс. Източноевропейската перспектива (Университет в Цюрих); Женското писане в контекста на франкофонските литератури (Университет Париж 3 – Нова Сорбона); Какво означава културната идентичност? Случаят на Средна Европа (Университет Париж 3 – Нова Сорбона); Сексът и престъплението, вината и изкуплението – злодеянието в

литературата от Средновековието до Модерността (Хайделбергски университет); Недостижимите славянски жени (Кьолнски университет); Гората в литературата (Виенски университет); Литература и зло (Ягелонски университет), Войната и литературата (Загребски университет); Литература и памет (Юнивърсити колидж – Лондон); Котките в литературата (Софийски университет); Магистрала и отбивки – пътуването в литературата (Калифорнийски университет – Бъркли); Разкази на изгнаничеството (Юнивърсити колидж – Лондон); Литературно въображение и еврейска идентичност в модерна Европа (Университет в Торонто); Писането и паметта. Образите на Шоа в литературата (Университет в Цюрих) и др.

Този модел се отличава с много широк, практически неограничен диапазон на темите, обхвата и контекстите на съпоставка. Общата характеристика на принадлежащите тук университетски курсове е тематичният им характер, но те се отличават с изключителна хетерогенност по отношение на проблематиката и методологията. Често тези дисциплини следват актуални в съответния момент в науката теми (национализъм, феминизъм), в голяма част от случаите отразяват изследователските интереси на преподавателите.

Дисциплини с такъв характер са заложили във всички образователни степени, а статутът им обичайно е на факултативни или избираеми предмети. Силно застъпени са в западноевропейските и американските университети, докато в средноевропейските, източно- и югоизточноевропейските университети присъствието им е по-слабо изразено.

V. Интердисциплинарни курсове.

В рамките на този модел се открояват дисциплини от два подвида: такива, които разглеждат литературата в паралел с други изкуства, и такива с културологичен, исторически и социокултурен характер.

1. Дисциплини, разглеждащи литературата в паралел с други изкуства.

Примери: Теория и история на изящните изкуства в съпоставителен контекст (Варшавски университет); Екранизация на литературното произведение. Исторически и теоретични аспекти (Софийски университет); Авангардът в европейското изкуство и литература, 1900-1939 (Варшавски университет); Декадансът в европейското изкуство и литература (Единбургски университет); “Keep on rockin’ in the free world”. Рокмузиката в Централна и Югоизточна Европа (Хумболтов университет) и др.

Тук спадат университетски курсове, които разглеждат литературната проблематика в паралел с или в контекста на останалите изкуства – музика, изобразително изкуство и визуални

изкуства, театър, кино (в последните години съпоставките с киното, изглежда, са най-актуални.) В редица случаи проблематиката на курсовете е обособена в конкретен период от историята на изкуството или в конкретно художествено направление. Както личи и от приложените примери, тематичните акценти, както и контекстите на съпоставка са разнородни. В част от случаите са сравнявани близки в исторически и типологически план култури (например полска и украинска). В други случаи съпоставяните контексти са силно раздалечени (например испански и украински); този тип паралели най-често са предпоставени от перспективата на контекста, в който се изучават различните чужди култури.

По правило дисциплините от този тип са със статут на избираеми или факултативни и са предвидени в програмите както на бакалавърската, така и на магистърската степен. Характерни са най-вече за западноевропейските и американските университети, докато в средно-, източно- и югоизточноевропейските университети са по-слабо застъпени.

2. Дисциплини с културологичен, исторически и социокултурен характер.

Примери: Културната хибридность на Средна и Източна Европа (Станфордски университет); Славянският национализъм: литературата и национализмът в Русия и Източна Европа (Кеймбридж); Средноевропейската идентичност в изкуството (Прешовски университет); Южнославянски литератури и цивилизации (Канзаски университет); Славяно-евразийски мултидисциплинарни изследвания (Университет Хокайдо); Култура и история на славянска Евразия (Университет Хокайдо); Постсоциалистическият период в литературата и киното (Университет в Торонто); Творците и властта: източноевропейска литература и кино от 1945–1989 г. (Станфордски университет); Въобразявания на града в Средна Европа: литература и кино (Хумболтов университет); Футболът, литературата и културата в Източна и Средна Европа: литература, кино, изобразително изкуство (Хумболтов университет) и др.

Дисциплините от тази група имат интердисциплинарен характер – те съвместяват литературната тематика с културологична, историческа, политическа, геополитическа, социокултурна и др. проблематика. Това прави застъпването в тях теми практически неограничени, разнородни са и мащабите и обхватът на коментирания материал. В редица случаи курсовете са конкретизирани върху обособен исторически контекст или период.

Характерни са както за филологическите специалности, така и за специалности с по-общ хуманитарен профил или за интердисциплинарни специалности. Най-силно застъпени са в университетите от англо- и немскоезичните страни, както и в програмите на ареално структурираните специалности в средноевропейските университети. В бакалавърската им

степен обикновено са със статут на задължителни, а в магистърските програми имат по-тясна и специализирана проблематика и са избираеми.

За българския академичен контекст е типично изявеното присъствие на мащабни компаративни литературноисторически курсове, представящи разглежданите литератури в хронологичен порядък през целия период на тяхното съществуване – от възникването им до съвременността (типични в това отношение са курсове като „Западноевропейска литература“ и „История на славянските литератури“). Те традиционно присъстват в учебните програми на филологическите специалности още от втората половина на ХХ в. и запазват статута си и днес. Характерни са преди всичко за българистичните и славистични специалности (българска, славянска, руска филология), което вероятно е предпоставено от традиционно силния при тях акцент върху литературоведската подготовка на студентите (както литературнотеоретична, така и литературноисторическа), и са по-слабо застъпени в учебните планове на останалите филологии. Мащабните курсове със сравнителен и съпоставителен характер са заложили със статут на задължителни дисциплини в бакалавърската степен на посочените филологически специалности. В магистърските програми те имат по-тясно специализиран обхват и са с надграждащ характер. През последните години в българските университети се наблюдава видима тенденция към увеличаване на броя и разнообразието на тематичните курсове с компаративен характер, предвидени като избираеми дисциплини в различните образователни степени на филологически специалности – бакалавърска, но преди всичко магистърска и докторска.

Резултатите от проучването показват значително присъствие на компаративните литературни дисциплини в актуалния академичен контекст. Те преобладават в специалностите с филологически характер, но наличието им е видимо и в други хуманитарни, както и интердисциплинарни специалности. Профилът и съдържателният им обхват са изключително многообразни и варират от обзорни литературноисторически дисциплини, схващани като базисни за филологическата и литературоведската подготовка, до тясно специализирани тематични курсове.

Тенденциите в преподаването на компаративни литературни дисциплини са особено интересен обект на изследване с оглед на актуалното състояние на филологическото академично образование, което до голяма степен се намира в ситуация на преосмисляне и в чийто контекст се открояват разнопосочни развойни тенденции. Разнообразието от тематични

формулировки и концептуални и методологически подходи при компаративните дисциплини в актуалните учебни планове вероятно в голяма степен е предпоставено тъкмо от търсенията на различни възможности при структурирането на университетските програми по литература (например, въпреки забележимите отлики в националните и регионалните академични традиции, се откроява тенденция към разнообразяване на типичните за тях модели на преподаване – в западноевропейските и донякъде северноамериканските университети, за които са обичайни тясно специализираните курсове, се увеличават по-мощните дисциплини с литературноисторически характер; в източноевропейските университети пък, чиито програми традиционно се опират върху курсовете с обзорен диахронен профил, нараства многообразието от различни тематични дисциплини). При всички случаи актуалните тенденции при компаративните дисциплини, изглежда, отчитат техния потенциал за задълбочаването на литературоведската подготовка и разширяването на границите на преподаване на литературата (в теоретичен, исторически, национален, сравнителен, интердисциплинарен и т.н. план) в контекста на академичното образование.